



सत्यमेव जयते

# महाराष्ट्र शासन राजपत्र

## असाधारण भाग चार

वर्ष ११, अंक २१]

सोमवार, सप्टेंबर १, २०२५/भाद्रपद १०, शके १९४७

[पृष्ठे ६, किंमत : रुपये २३.००

असाधारण क्रमांक ५१

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

सन २०२५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ७.—महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमात आणखी सुधारणा करण्यासाठी अध्यादेश.

पृष्ठे

१ - ६

### विधि व न्याय विभाग

मंत्रालय, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक, मुंबई ४०० ०३२,  
दिनांक १ सप्टेंबर २०२५.

### MAHARASHTRA ORDINANCE No. VII OF 2025.

### AN ORDINANCE

FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA PUBLIC TRUSTS ACT.

सन २०२५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ७.

महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमात आणखी सुधारणा करण्यासाठी अध्यादेश.

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नाही ;

१९५० चा २९.

आणि ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांकरिता, महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमात आणखी सुधारणा करण्यासाठी, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे, अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली आहे ;

(१)

**त्याअर्थी, आता,** भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २१३ च्या खंड (१) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्राचे राज्यपाल, याद्वारे, पुढील अध्यादेश प्रख्यापित करित आहेत :-

संक्षिप्त नाव व प्रारंभ. १. (१) या अध्यादेशास, महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था (सुधारणा) अध्यादेश, २०२५, असे म्हणावे.

(२) (अ) कलम ५ खेरीज, तो, तात्काळ अंमलात येईल.

(ब) कलम ५ हे, राज्य शासन, **शासकीय राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकास अंमलात येईल.

सन १९५० चा अधिनियम क्रमांक २९ याच्या कलम २ ची सुधारणा.

२. महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम (यात यापुढे ज्याचा निर्देश, “मुख्य अधिनियम” १९५० चा २९. असा केला आहे) याच्या कलम २ मध्ये, -

(१) खंड (१) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

“(१अ) “अखंड विश्वस्त” म्हणजे, विश्वस्तव्यवस्था लेखानुसार किंवा या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार आजीवनासाठी किंवा कायम विश्वस्त म्हणून नियुक्त केलेला विश्वस्त;”;

(२) खंड (१७) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

“(१७अ) “सावधि विश्वस्त” म्हणजे, विश्वस्तव्यवस्था लेखानुसार किंवा या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार विशिष्ट कालमर्यादेसाठी नियुक्त केलेला विश्वस्त;”;

(३) खंड (१८) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :-

“(१८) “विश्वस्त” म्हणजे, जिच्यामध्ये एकतर, एकट्याने किंवा इतर व्यक्तींसोबत विश्वस्तव्यवस्थेची मालमत्ता निहित केलेली आहे अशी व्यक्ती आणि त्यात, सावधि विश्वस्ताचा व अखंड विश्वस्ताचा समावेश होतो;”.

सन १९५० चा अधिनियम क्रमांक २९ याच्या कलम १८ ची सुधारणा.

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १८ मध्ये, पोट-कलम (६) मधील, “अस्तित्वांत असेल तर एक प्रत” या मजकुरानंतर, “आणि विश्वस्तव्यवस्थेच्या स्थावर मालमत्तेवर मालकी किंवा हितसंबंध दर्शविणाऱ्या दस्तऐवजाची प्रत” हा मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल.

सन १९५० चा अधिनियम क्रमांक २९ मध्ये नवीन कलम ३०अ समाविष्ट करणे.

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३० नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :-

सावधि विश्वस्ताची किंवा अखंड विश्वस्ताची नियुक्ती.

“३०अ. (१) जेव्हा सावधि विश्वस्ताच्या नियुक्तीचा विशिष्ट कालावधी समाप्त होतो तेव्हा, एकतर, विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये किंवा विश्वस्तांनी घेतलेल्या कोणत्याही निर्णयामध्ये एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, असा सावधि विश्वस्त, त्याची पुनर्नियुक्ती झाल्याखेरीज व होत नाही तोपर्यंत, विश्वस्त म्हणून कार्ये करण्याचे आणि कर्तव्ये पार पाडण्याचे बंद करील :

परंतु, जर, विश्वस्ताची नियुक्ती किंवा पुनर्नियुक्ती करण्यासाठी कोणत्याही विनिर्दिष्ट कालावधीबाबत विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये काहीही नमूद केलेले नसेल किंवा स्पष्टपणे तरतूद केलेली नसेल तर, विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये किंवा विश्वस्तांकडून घेतलेला असू शकेल अशा कोणत्याही निर्णयामध्ये एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, एका वेळेस पाच वर्षांपर्यंतच्या कालावधीसाठी विश्वस्ताची एकमताने नियुक्ती करणे विद्यमान किंवा उत्तरजीवी विश्वस्तांसाठी कायदेशीर असेल.

(२) जर अखंड विश्वस्त म्हणून विश्वस्ताची नियुक्ती करण्यासाठी विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये कोणतीही विशिष्ट तरतूद अंतर्भूत नसेल तर, विश्वस्तव्यवस्थेच्या परिपाठामध्ये किंवा विश्वस्तांकडून घेतलेला असू शकेल अशा कोणत्याही निर्णयामध्ये एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, विश्वस्तव्यवस्थेतील कोणत्याही वेळी असलेली अखंड विश्वस्तांची संख्या, विश्वस्तांच्या एकूण संख्येच्या एक चतुर्थांशपेक्षा अधिक असणार नाही :

परंतु, विद्यमान किंवा उत्तरजीवी विश्वस्तांना, ज्याचा कालावधी समाप्त झाला आहे त्या सावधि विश्वस्ताची, पुढीलपैकी कोणतेही कारण उद्भवल्यामुळे रिक्त झालेल्या अखंड विश्वस्ताच्या रिक्त जागेवरच केवळ, अखंड विश्वस्त म्हणून एकमताने नियुक्ती करता येईल :-

- (अ) मृत्यू;
- (ब) नादारी;
- (क) अत्यंतिक वार्धक्य, आजारपण, - मग ते शारीरिक किंवा मानसिक असो, - या कारणामुळे त्याच्या पदाची कार्ये व कर्तव्ये पार पाडण्यास अक्षम किंवा अपात्र ठरणे;
- (ड) कायमस्वरूपी परदेशात राहण्याच्या उद्देशाने भारत सोडून जाणे;
- (इ) नैतिक अधःपतनाचा अंतर्भाव असणाऱ्या कोणत्याही अपराधाबद्दल दोषसिद्ध ठरणे.

(३) विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये, किंवा विश्वस्तांकडून घेतलेला असू शकेल अशा कोणत्याही निर्णयामध्ये एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, सावधि विश्वस्तांची किंवा अखंड विश्वस्तांची, विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये स्पष्टपणे किंवा अनिवार्य गर्भिताथाने निर्धारित केलेल्या विश्वस्तांच्या कमाल संख्येच्या मर्यादितच नेहमी नियुक्ती करण्यात येईल. त्यानुसार, विद्यमान किंवा उत्तरजीवी विश्वस्तांची, एकतर, सावधि विश्वस्ताचा कालावधी संपल्यावर किंवा पोट-कलम (२) च्या खंड (अ) ते (इ) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली कोणतीही घटना घडल्यावर, विश्वस्तव्यवस्था लेखामध्ये अशाप्रकारे निर्धारित केलेल्या विश्वस्तांच्या कमाल संख्येपेक्षा अधिक संख्येत, कोणत्याही विश्वस्ताची किंवा विश्वस्तांची नियुक्ती करता येणार नाही.”.

५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ५०अ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :-

सन १९५० चा अधिनियम क्रमांक २९ यामध्ये नवीन कलम ५०ब समाविष्ट करणे.

“५०ब. (अ) कोणत्याही विश्वस्त व्यवस्थेसाठी योजना तयार करण्याची किंवा त्यात फेरबदल करण्याची; किंवा

दिवाणी न्यायालय, इत्यादींच्या जागी धर्मादाय आयुक्ताचा संदर्भ घेणे.

(ब) कोणत्याही विश्वस्तव्यवस्थेचा अध्यक्ष किंवा सभापती किंवा विश्वस्त किंवा पदाधिकारी म्हणून काम करण्याची किंवा त्यांची कार्ये पार पाडण्याची; किंवा

(क) कोणत्याही विश्वस्तव्यवस्थेच्या कोणत्याही विश्वस्ताची किंवा विश्वस्तांची नियुक्ती करण्याची,

अधिकारिता, अधिकार किंवा प्राधिकार असणाऱ्या कोणत्याही सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्थेच्या कोणत्याही विश्वस्तव्यवस्था लेखातील, योजनेतील, दिलेल्या किंवा पारित केलेल्या कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशातील किंवा हुकुमनाम्यातील, - मग तो हा अधिनियम लागू होण्याच्या दिनांकापूर्वी किंवा त्यानंतर दिलेला असो, - दिवाणी न्यायालयाच्या किंवा दिवाणी न्यायाधीशाच्या, जिल्हा न्यायालयाच्या किंवा जिल्हा न्यायाधीशाच्या कोणत्याही संदर्भाचा, धर्मादाय आयुक्ताचा संदर्भ म्हणून अन्वयार्थ लावण्यात येईल आणि तो, त्यानुसार, अधिकारितेचा, अधिकारांचा व प्राधिकाराचा वापर करील.”.

सन १९५०  
चा अधिनियम  
क्रमांक २९ याच्या  
कलम ६६क ची  
सुधारणा.

६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ६६क मधील, “ सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या साध्या कारावासाची शिक्षा किंवा पंचवीस हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा दोन्ही शिक्षा होतील” या मजकुराऐवजी, “एकतर, एक वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या कोणत्याही वर्णनाची कारावासाची शिक्षा किंवा पन्नास हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९५०चा  
अधिनियम क्रमांक  
२९ याच्या कलम  
६६ख ची सुधारणा.

७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ६६ख मधील, “ तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल अशा साध्या कारावासाची शिक्षा किंवा पंचवीस हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा दोन्ही शिक्षा होतील” या मजकुराऐवजी, “एक वर्षांपर्यंत असू शकेल अशा साध्या कारावासाची शिक्षा होईल किंवा पन्नास हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९५०चा  
अधिनियम क्रमांक  
२९ याच्या कलम  
७०अ ची सुधारणा.

८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७०अ मध्ये, पोट-कलम(१) मधील,-

(१) विद्यमान परंतुकापूर्वी, पुढील परंतुक समाविष्ट करण्यात येईल :-

“ परंतु, या पोट-कलमाखालील अर्ज, निष्कर्ष नोंदवल्याच्या, किंवा यथास्थिति, आदेश पारित केल्याच्या दिनांकापासून एकशेवीस दिवसांच्या आत, धर्मादाय आयुक्ताकडे सादर करण्यात येईल :”;

(२) विद्यमान परंतुकामधील, “ परंतु” या मजकुराऐवजी, “ परंतु असे की ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९५०चा  
अधिनियम क्रमांक  
२९ याच्या कलम ७५  
ची सुधारणा.

९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७५ मधील,-

(१) “ अपिलासाठी” या मजकुरानंतर, “आणि कलम ७०अ खालील अर्जासाठी” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(२) “अशी अपिले” या मजकुरानंतर, “आणि अर्ज” हा मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल.

सन १९५०चा  
अधिनियम क्रमांक  
२९ याच्या कलम ८२  
ची सुधारणा.

१०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८२ मधील, “ इलाखा शहर दंडाधिकारी किंवा” हा मजकूर वगळण्यात येईल.

## निवेदन

महाराष्ट्र राज्यातील सार्वजनिक, धार्मिक व धर्मार्थ विश्वस्तव्यवस्थांचे नियमन करणे आणि त्यांच्या कारभारासाठी अधिक चांगली तरतूद करण्यासाठी, महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम (१९५० चा २९) अधिनियमित केला आहे.

२. असे निदर्शनास आले आहे की, अखंड किंवा कायम विश्वस्त आणि सावधि विश्वस्त यांची नियुक्ती व त्यांचा कार्यकाळ याबाबत विविध विश्वस्तव्यवस्था लेखांमध्ये स्पष्टता नसल्यामुळे धर्मादाय आयुक्तासमोर व न्यायालयासमोर बहुविध विवाद येतात. त्यामुळे, विश्वस्तव्यवस्थांच्या कामकाजावर, लाभार्थ्यांच्या व जनतेच्या कल्याणावर परिणाम होतो.

जेव्हा सावधि विश्वस्त व अखंड विश्वस्त यांच्या नियुक्तीबाबत विश्वस्त लेखात कोणतीही विशिष्ट तरतूद अंतर्भूत केलेली नसते तेव्हा, त्यांच्या नियुक्तीसाठी नवीन कलम ३०अ समाविष्ट करून, त्याद्वारे अधिनियमात तरतूद करणे इष्ट आहे असे वाटते. उक्त अधिनियमाच्या कलम २(१८) मध्ये अंतर्भूत असलेल्या "विश्वस्त" या संज्ञेच्या विद्यमान व्याख्येत, त्यांच्या नियुक्तीच्या कालावधीवर आधारित विश्वस्तांचे, म्हणजेच, सावधि विश्वस्तांचे व अखंड विश्वस्तांचे प्रकार विनिर्दिष्ट करण्याच्या प्रयोजनासाठी सुधारणा करण्याचे प्रस्तावित केले आहे.

३. उक्त अधिनियमाचे कलम १८ हे, "सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्थांच्या नोंदणी"शी संबंधित आहे. कलम १८ च्या पोट-कलम (६) मधील प्रस्तावित सुधारणेत अशी तरतूद केली आहे की, विश्वस्तव्यवस्थेची नोंदणी करण्याच्या अर्जासोबत, विश्वस्तव्यवस्थांच्या स्थावर मालमत्तेवरील मालकीहक्क किंवा हितसंबंध दर्शविणाऱ्या दस्तऐवजाची प्रत जोडली पाहिजे. यामुळे, विश्वस्तव्यवस्थेची नोंदणी करताना, कोणत्याही मालमत्तेवर विश्वस्तव्यवस्था मालमत्ता म्हणून केल्या जाणाऱ्या कोणत्याही खोटे द्या दाव्यास प्रतिबंध होईल.

४. जेव्हा विश्वस्तव्यवस्था लेखात किंवा कोणत्याही योजनेत, दिलेल्या किंवा पारित केलेल्या कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशात अथवा हुकुमनाम्यात, दिवाणी न्यायालयाचा किंवा दिवाणी न्यायाधीशाचा अथवा जिल्हा न्यायालयाचा किंवा जिल्हा न्यायाधीशाचा संदर्भ दिलेला असेल, अशा प्रकरणांमध्ये, न्यायालयाच्या व धर्मादाय आयुक्ताच्या अधिकारितेचा प्रश्न सोडविण्यासाठी अशा प्रकरणी, धर्मादाय आयुक्तास, अधिकारिता, अधिकार व प्राधिकार यांचा वापर करणे शक्य व्हावे यासाठी अशा संदर्भाचा, धर्मादाय आयुक्ताचा संदर्भ म्हणून अन्वयार्थ लावण्यात येईल, अशी तरतूद करण्यासाठी उक्त अधिनियमामध्ये नवीन कलम ५०ब समाविष्ट करण्याचे प्रस्तावित केले आहे.

५. धर्मादाय आयुक्ताची पूर्वमंजूरी न घेता विश्वस्तव्यवस्थेची स्थावर मालमत्ता दुसऱ्याच्या नावे केल्याबद्दल शिक्षा करण्याची तरतूद, उक्त अधिनियमाच्या कलम ६६क मध्ये केलेली आहे आणि निर्धन व दुर्बल घटकातील रुग्णांसाठी धर्मादाय रुग्णालयांमध्ये राखीव खाटांच्या बाबतीत कलम ४१अअ खालील निर्देशांचे अनुपालन करण्यात कसूर केल्याबद्दल शिक्षा करण्याची तरतूद, कलम ६६ख मध्ये केली आहे. वरील संदर्भित उल्लंघनाची विविध उदाहरणे शासनाच्या निर्देशनास आली आहेत. म्हणून, शिक्षेचा जरब बसावा या दृष्टीने, उक्त कलमात सुयोग्य सुधारणा करून, विद्यमान शिक्षांमध्ये वाढ करण्याचे प्रस्तावित केले आहे.

६. उप किंवा सहायक धर्मादाय आयुक्त यांच्यासमोरील कार्यवाहीच्या बाबतीत धर्मादाय आयुक्ताच्या पुनरीक्षणकारी अधिकारांची तरतूद, कलम ७०अ मध्ये केली आहे. तथापि, उक्त कलम ७०अ अन्वये अर्ज दाखल करण्यासाठी कोणतीही कालमर्यादा विनिर्दिष्ट केलेली नाही. म्हणून, उक्त कलमाखालील अर्ज बराच कालावधी उलटल्यानंतर देखील दाखल केले जातात. म्हणून, असा अर्ज दाखल करण्यासाठी एकशेवीस दिवसांच्या मुदतीची तरतूद करण्याकरिता उक्त कलम ७०अ मध्ये सुधारणा करण्याचे प्रस्तावित केले आहे.

७. राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नाही आणि उपरोक्त प्रयोजनांसाठी महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियमात आणखी सुधारणा करण्याकरिता, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली आहे, म्हणून, हा अध्यादेश प्रख्यापित करण्यात येत आहे.

मुंबई,

दिनांक ३० ऑगस्ट २०२५.

सी. पी. राधाकृष्णन,

महाराष्ट्राचे राज्यपाल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

सुवर्णा केवले,

शासनाचे प्रधान सचिव व विधि परामर्शी.